

Prof. dr hab. Jan Klimek

**Rzemiosło na miarę współczesności –
globalne trendy, wyzwania, perspektywy**

WSTĘP	3
1. ANALIZA AKTUALNEJ SYTUACJI RZEMIOSŁA	4
2. WPLYW TRENDÓW GLOBALNYCH I MEGATRENDÓW NA PRZYSZŁOŚĆ RZEMIOSŁA	8
2.1. Starzejące się społeczeństwo	9
2.2. Zmieniające się preferencje konsumentów.....	10
2.3. Globalizacja i międzynarodowe powiązania	11
2.4. Technologiczna rewolucja i cyfryzacja	12
2.5. Zrównoważony rozwój i ekologia.....	13
2.6. Zmiany klimatyczne	14
2.7. Urbanizacja.....	15
3. WYZWANIA STOJĄCE PRZED POLSKIM RZEMIOSŁEM.....	15
3.1. Konkurencja z masową produkcją.....	16
3.2. Ograniczony dostęp do rynków zbytu	17
3.3. Brak odpowiednio wykształconej kadry	17
3.4. Regulacje prawne i polityka gospodarcza	19
3.5. Wysokie koszty pracy i obawa utraty płynności finansowej.....	20
3.6. Wysokie koszty energii elektrycznej i gazu	22
4. WNIOSKI NA PRZYSZŁOŚĆ DLA POLSKIEGO RZEMIOSŁA W GLOBALNEJ GOSPODARCE	23
4.1. Inwestowanie w nowe technologie i innowacje	23
4.2. Rozwój kompetencji cyfrowych.....	25
4.3. Edukacja i szkolenia.....	25
4.4. Zrównoważone praktyki rozwoju.....	27
4.5. Promocja rzemiosła w odpowiedzi na problemy starzejącego się społeczeństwa	28
4.6. Współpraca międzynarodowa, marketing i eksport	29
4.7. Nowe modele biznesowe.....	30
4.8. Programy wsparcia dla rzemiosła ze strony rządu	31
PODSUMOWANIE.....	31
BIBLIOGRAFIA	32
SPIS RYSUNKÓW, TABEL I WYKRESÓW.....	35

WSTĘP

Rzemiosło od wieków odgrywało kluczową rolę w rozwoju społeczności na całym świecie. Można powiedzieć, że na rzemiośle opiera się rozwój cywilizacji, bowiem tradycyjne techniki i umiejętności przekazywane z pokolenia na pokolenie były podstawą wielu kultur. Dziś w erze globalizacji i szybkiego rozwoju technologicznego, rzemiosło musiało ewoluować, aby przetrwać i nie tylko przetrwać, ale również przystosować się do nowych warunków. „Przedsiębiorczość rzemieślnicza staje się coraz bardziej wewnętrznie zróżnicowana. Nowoczesne firmy rzemieślnicze mają: niszowy charakter działalności, umiędzynarodowienie, profesjonalne podejście do zarządzania, obecność w świecie wirtualnym, wykorzystanie regionalnych/lokalnych tradycji i wartości kulturowych w kreowaniu oferty produktów i usług, wytwarzanie unikatowych serii lub dóbr luksusowych, znaczny udział ręcznego wytwarzania jako metody produkcji”¹.

Jakie są główne wyzwania, które stoją przed polskim rzemiosłem? Ograniczony dostęp do rynków zbytu, brak odpowiednio wykształconej kadry, polityka gospodarcza. Ponadto Związek Rzemiosła Polskiego od lat wskazuje jeszcze inne przyczyny trudnych warunków prowadzenia działalności rzemieślniczej: utrzymujący się spadek zamówień z powodu nieograniczonego importu towarów z rynków wschodnich, którego nie rekompensuje rosnący popyt w wyniku zmniejszającego się bezrobocia czy wprowadzonych programów socjalnych. Sytuację pogarszają rosnące koszty funkcjonowania firm, w tym koszty pracy. Natomiast przedsiębiorcy zwracają uwagę na wysokie koszty paliw i energii oraz wysokie opłaty za użytkowanie wieczyste, podatek od nieruchomości oraz czynsze za lokale użytkowe będące we władaniu samorządów. Przedsiębiorcy nadal jako istotną barierę dla rozwoju działalności gospodarczej wskazują nadmiar obowiązków biurokratycznych, z którymi trudno mierzyć się mikroprzedsiębiorstwom nie wyposażonym w wysoko specjalistyczną obsługę prawnofinansową². W dzisiejszych czasach rzemiosło stoi także przed wieloma wyzwaniami (ale i możliwościami) wynikającymi z globalnych trendów, które kształtują światowy rynek pracy i gospodarkę, jak np. starzejące się społeczeństwo, innowacje technologiczne, zrównoważony rozwój czy zmieniające się oczekiwania konsumentów.

Artykuł ma na celu analizę aktualnej sytuacji rzemiosła, wpływu globalnych trendów i megatrendów gospodarczych na polskie rzemiosło a także zidentyfikowanie wyzwań i perspektyw na przyszłość rzemiosła w Polsce.

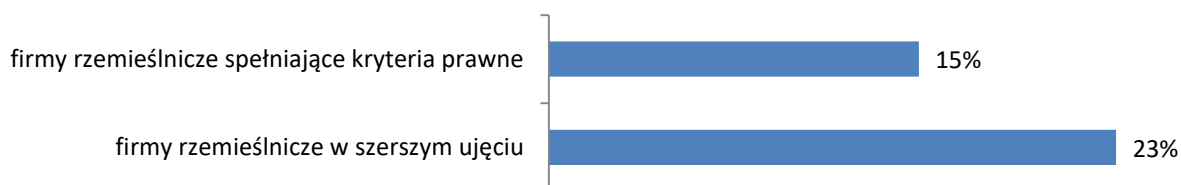
¹ J. Klimek, B. Żelazko, *Przedsiębiorczość w polskim rzemiośle*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, t. XVIII, z. 12, cz. II, 2017, s. 32.

² *Katalog spraw dedykowanych rzecznikowi małych i średnich przedsiębiorców przez rzemiosło*, Związek Rzemiosła Polskiego, <https://zrp.pl/wp-content/uploads/2019/02/Katalog-spraw-rzemios%C5%82o-RzecznikMSP-02-2019.pdf>

1. ANALIZA AKTUALNEJ SYTUACJI RZEMIOSŁA

W celu przeprowadzenia analizy aktualnej sytuacji polskiego rzemiosła warto odnieść się do raportu z badań, przedstawionego przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP) pt. *Tropami polskiego rzemiosła*. Podkreślić należy, że dwuetapowe badania wykonane w ramach ww. projektu były pierwszymi przeprowadzonymi dotąd na tak szeroką skalę³. Jak wynika z raportu „celem projektu badawczego, (...), była wieloaspektowa ocena potencjału gospodarczego podmiotów prowadzących w Polsce działalność rzemieślniczą”⁴. Tym samym „opierając się na danych GUS⁵ i danych z badania wstępnego, można ostrożnie szacować, że w sektorze MŚP firmy rzemieślnicze w szerszym ujęciu stanowią 23%, a firmy spełniające ustawowe kryteria rzemiosła – 15%. Według danych GUS liczba aktywnych przedsiębiorstw sektora MŚP w 2021 roku wynosiła 2 352 193⁶. Można zatem przyjąć, że rzemiosłem według szerszej definicji tego pojęcia zajmuje się w Polsce około 541 000 firm, w tym około 353 000 firm spełnia prawne kryteria rzemiosła”⁷. Największy udział rzemiosła, niezależnie od definicji, występuje w firmach jednoosobowych oraz w tych zatrudniających od 2 do 9 pracowników⁸. Z ww. raportu wynika, że „sytuacja rynkowa firm rzemieślniczych jawi się jako umiarkowanie pozytywna. Co dziesiąta firma określiła swoją ogólną sytuację jako bardzo dobrą. Wśród pozostałych dominowały oceny dobre (51%) i przeciętne (36%)”⁹.

Wykres 1. Udział firm rzemieślniczych w sektorze MŚP

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2023, <https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/57-Rzemioslo-WCAG-OK.pdf>, s. 34.

³ Badanie było realizowane w maju i czerwcu 2023 r., a objęto nim 1000 przedsiębiorstw rzemieślniczych.

⁴ A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2023, s. 5.

⁵ *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2021 roku*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstw-niefinansowe/dzialalnosc-przedsiębiorstw-niefinansowych-w-2021-roku,2,18.html>; *Kwartalna informacja o podmiotach gospodarki narodowej w rejestrze REGON rok 2023*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/zmiany-strukturalne-grup-podmiotow/kwartalna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon-2023,7,13.html>

⁶ *Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2021 roku*, wyd. cyt.

⁷ A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 34.

⁸ Tamże, s. 36.

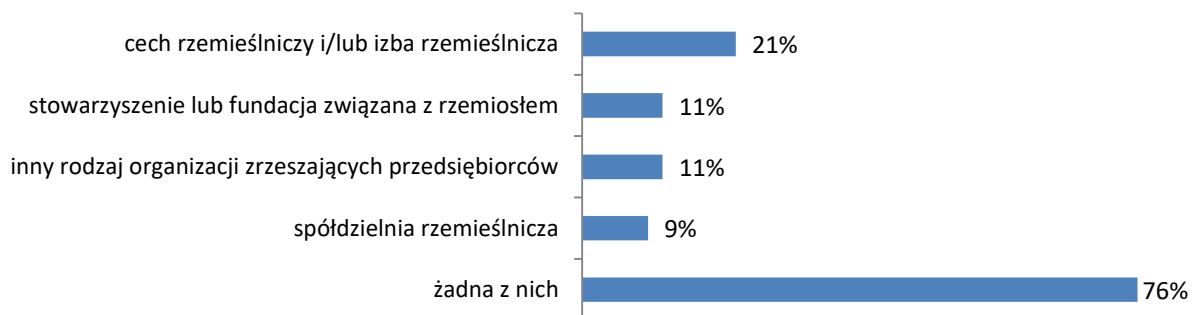
⁹ Tamże, s. 11.

W odniesieniu do głównej działalności firm rzemieślniczych, najczęściej jest to¹⁰:

- działalność związana z pracami budowlanymi;
- rzemiosła związane głównie z mechaniką pojazdów oraz innych maszyn i urządzeń;
- rzemiosła spożywcze.

Na wykresie 2. przedstawiono procent firm, które zadeklarowały przynależność do cechu lub izby rzemieślniczej. Można to interpretować, jako wskaźnik przynależności do organizacji samorządu gospodarczego rzemiosła. Spośród respondentów 21% zadeklarowało taką przynależność¹¹.

Wykres 2. Przynależność do organizacji samorządu gospodarczego rzemiosła i innych organizacji przedsiębiorców (n=1000)

Źródło: A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 68.

Biorąc pod uwagę praktyczne kształcenie przyszłych rzemieślników nie cieszy się ono raczej dużym powodzeniem. Jeśli chodzi o zainteresowanie uczniów, szkół i dorosłych praktyczną nauką zawodu, w ciągu ostatnich trzech lat jedynie 13% badanych firm rzemieślniczych doświadczyło takiego zainteresowania ze strony uczniów, a tylko 7% ze strony szkół. 82% nie spotkało się z takim zainteresowaniem¹². Propozycje współpracy były znacznie częściej kierowane – zarówno przez uczniów, jak i szkoły – do firm średnich i małych (od 20% do 35%). Dane uzyskane w badaniu PARP wskazują na to, że uczniowie i szkoły mogą realizować praktyczną naukę zawodu za pomocą zajęć w szkolnych warsztatach lub też mogą realizować współpracę z większymi podmiotami, które dysponują lepszymi warunkami lokalowymi¹³.

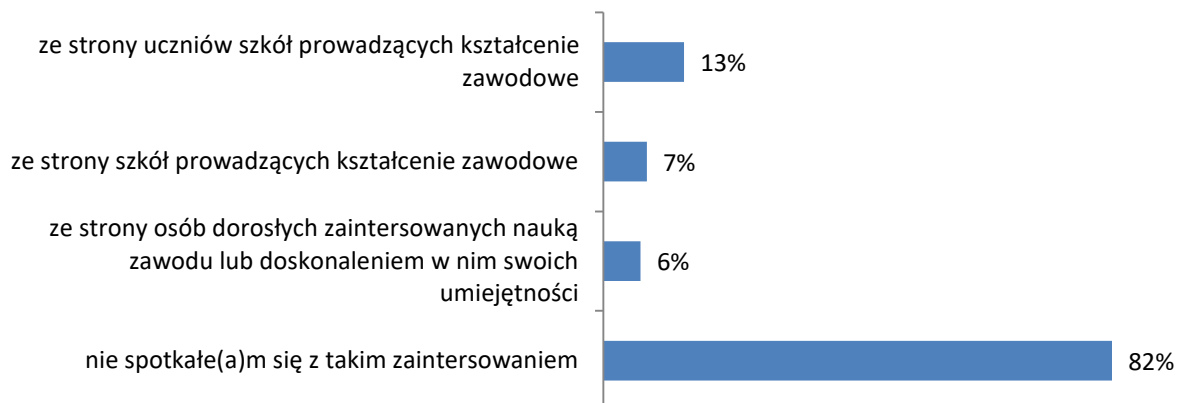
¹⁰ Tamże, s. 43.

¹¹ Tamże, s. 67.

¹² Tamże, s. 86.

¹³ Tamże.

Wykres 3. **Zainteresowanie praktyczną nauką zawodu w firmie w ciągu ostatnich trzech lat (n=1000)**

Źródło: A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 86.

Z raportu PARP wynika, że największy wkład w kształcenie przyszłych kadr rzemiosła mają¹⁴:

- firmy zrzeszone w cechach lub izbach rzemieślniczych (38% z nich angażowało się kiedykolwiek w którąś formę praktycznej nauki zawodu);
- firmy o większym zatrudnieniu (od 10 do 249 osób – 37%).

Powody, dla których firma nie planuje w najbliższym roku przyjmować uczniów lub młodocianych na praktyczną naukę zawodu to¹⁵:

- za dużo formalności (40% wskazań);
- brak czasu na uczenie uczniów, praktykantów, czy młodocianych pracowników (33%);
- brak potrzeby dodatkowych rąk do pracy (30%).

W ww. raporcie przeanalizowano również, jak przedstawiają się potrzeby kadrowe w rzemiośle. Wyniki pokazują, że wielkość firmy ma tutaj znaczenie, bowiem zmiana wielkości zatrudnienia i nasilenie rotacji pracowników występują zdecydowanie częściej w MŚP¹⁶:

- w 47% firm zatrudniono pracowników;
- w 33% firm pracownicy dobrowolnie odchodzili z pracy;
- w 23% firm zwolniono pracowników.

Jeśli weźmiemy pod uwagę czynniki wpływające korzystnie na rozwój firm rzemieślniczych najczęściej wskazywano zasoby firm rzemieślniczych, tj. zdolność budowania dobrych relacji z klientami (83%) oraz personalizowania oferty (78%). Zauważano również wzrost

¹⁴ Tamże, s. 88.

¹⁵ Tamże, s. 89.

¹⁶ Tamże, s. 80.

znaczenia dobrej jakości produktów (77%). Wśród czynników o negatywnym wpływie na pierwszy plan wysunęła się inflacja (85%), wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej (84%) i przepisy podatkowe (69%). Natomiast, jeśli chodzi o czynniki, które spowodowały, że firma znajduje się w fazie schyłku lub wygaszenia działalności są nimi głównie: wzrost kosztów prowadzenia działalności (67%), ograniczenia wydatków przez klientów (49%), spadek zainteresowania produktami/usługami (35%) czy duża konkurencja (30%)¹⁷.

Plan przekazania firmy członkowi rodziny zdecydowanie częściej miały firmy uznane w badaniu za rodzinne (tj. takie, które zatrudniają członków rodziny właściciela i/lub w których wspólnicy są powiązani więzią rodzinną). W blisko 40% takich firm wyrażano zamiar sukcesji rodzinnej. Wśród firm rzemieślniczych nierodzinnych plany takie miało jedynie 7%¹⁸.

Jeśli chodzi o dysponowanie strategią działania firmy, rzemieślnicy stosunkowo rzadko deklarowali jej posiadanie sformułowane w dowolnej formie (26%) i nie odróżniali się pod tym względem od firm nie rzemieślniczych działających w podobnych branżach (27%)¹⁹. Badani zapytani o to, jakie cele stawiają sobie do realizacji w bieżącym roku najczęściej wymieniali cele związane z utrzymaniem się w bieżącym roku na rynku (36%) i utrzymaniem płynności finansowej (31%)²⁰.

Należy również wspomnieć o tym, jaką rolę odgrywa rzemiosło w innych krajach? I tak np. „liczba przedsiębiorstw rzemieślniczych w Niemczech wzrosła w 2020 do 1 000 000”²¹. Jeśli chodzi o wielkość zatrudnienia w niemieckiej branży rzemieślniczej to w 2022 roku zgłoszono prawie 250 000 wakatów, a od 2024 roku ilość zatrudnionych w tym sektorze wynosi około 5,6 mln²². Natomiast obroty niemieckiego rzemiosła wyniosły w 2024 roku blisko 765 mld euro²³. W Niemczech przedsiębiorstwa rzemieślnicze zajmują pierwsze miejsce pod względem kształcenia zawodowego i nieustannie poszukują talentów, a „młodzi ludzie (...) mogą kształcić się w 130 zawodach rzemieślniczych. Wśród nich są tak znane zawody jak piekarz czy murarz, ale też nietypowe jak szlifierz kamieni szlachetnych czy lutnik”²⁴.

Przykładowo Drezdeńska Izba Rzemieślnicza jest odpowiedzialna za regulację i monitorowanie kształcenia zawodowego 5813 praktykantów i osób przekwalifikowujących się²⁵.

¹⁷ Tamże, s. 93-95.

¹⁸ Tamże, s. 99.

¹⁹ Tamże, s. 96.

²⁰ Tamże, s. 97.

²¹ J. Göbel, *Dziesięć faktów na temat rzemiosła*, <https://www.deutschland.de/pl/topic/gospodarka/rzemioslo-w-niemczech-popularne-miejsca-pracy-i-istotne-fakty>

²² Tamże.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

²⁵ *Lehrlingsstatistik (Statystyki praktykantów)*, <https://www.hwk-dresden.de/service/analysen-berichte-und-statistiken/detail/lehrlingsstatistik.html>

W Izbie tej na początku nowego roku szkoleniowego podpisano o 3,3 procent więcej umów o praktykę niż wcześniej, co wskazuje na zadowalający pozytywny trend. Handel w Niemczech oferuje kształcenie w 130 zawodach, we Wschodniej Saksonii można nauczyć się około 80 zawodów. Drezdeńska Izba Rzemieślnicza oferuje indywidualne konsultacje regionalne w salach okręgowych stowarzyszeń rzemieślniczych oraz w ratuszach regionalnych, w których każdy członek Izby Rzemieślniczej może uczestniczyć bezpłatnie²⁶.

W czerwcu 2024 r., w siedzibie Związku Rzemiosła Polskiego w Warszawie, miało miejsce spotkanie z Prezesem Centralnego Związku Rzemiosła Niemieckiego (ZDH) w Berlinie Jörgiem Diettrichem i Sekretarzem Generalnym ZDH Holgerem Schwannecke. „Podczas spotkania dokonano wymiany informacji na temat aktualnych problemów polskiego i niemieckiego rzemiosła, w tym kwestii obowiązujących regulacji prawnych, współpracy z administracją rządową oraz funkcjonowaniem w Polsce i w Niemczech systemu kształcenia zawodowego w rzemiośle w systemie dualnym”²⁷. Prezes ZDH zwrócił szczególną uwagę na²⁸:

- potrzebę rozwinięcia szerokiej współpracy pomiędzy polskim i niemieckim rzemiosłem, przede wszystkim w zakresie wzmocnienia reprezentacji interesów rzemiosła oraz małych i średnich przedsiębiorstw wobec decydentów w organach Unii Europejskiej ze względu na preferowanie w polityce UE interesów dużych firm;
- stale istniejące zbyt duże obciążenia biurokratyczne dla małych firm tworzone przez urzędników w organach UE w Brukseli.

2. WPLYW TRENDÓW GLOBALNYCH I MEGATRENDÓW NA PRZYSZŁOŚĆ RZEMIOSŁA

Rzemiosło – jako tradycyjna forma wytwórczości – znajduje się na skrzyżowaniu różnych trendów globalnych a także megatrendów, które kształtują przyszłość gospodarki i społeczeństwa. Megatrendy „rozumiane jako wielowymiarowe zjawiska, napędzające zmiany o globalnym zasięgu”²⁹ to długoterminowe, szerokie zmiany, mające głęboki wpływ na gospo-

²⁶ *Dobra wiadomość dla przyszłości rzemiosła*, <https://blog.unbezahllbar.land/pl/bezcenna-ziemia/254-dobra-wiadomosc-dla-przyszlosci-rzemiosla>

²⁷ *Prezes Centralnego Związku Rzemiosła Niemieckiego spotkał się z przedstawicielami kierownictwa ZRP*, <https://zrp.pl/prezes-centralnego-zwiazku-rzemiosla-niemieckiego-spotkal-sie-z-przedstawicielami-kierownictwa-zrp/>

²⁸ Tamże.

²⁹ K. Miszczak, A. Sztando, M. Rogowska-Sawicz, *Megatrendy w kreatywnej przestrzeni* [w:] D. Rynio, A. Zakrzewska-Półtorak (red.), *Przestrzeń i regiony w nowoczesnej gospodarce. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Korenikowi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2023, s. 78-92, DOI:10.15611/2023.93.0.05, s. 79.

darki, kultury i społeczeństwa na całym świecie, które intensywnie oddziałują na miasta i regiony. W skrócie można powiedzieć, że megatrendy to „efekty kreatywnej działalności człowieka”³⁰. „W literaturze przedmiotu można spotkać wiele różnych klasyfikacji megatrendów, w których eksponowana jest kwestia rosnącego znaczenia megatrendów globalnych dla kształtowania procesów rozwoju społeczno-gospodarczego. Megatrendy, takie jak globalizacja (wzajemne powiązania), (...) innowacje technologiczne, rosnąca urbanizacja, zmiany demograficzne (przyrost i zmiana struktury wiekowej ludności) (...) oraz zmiany klimatyczne (globalne ocieplenie), w tym nieprzewidywalne globalne kryzysy, takie jak pandemia Covid-19, konflikty zbrojne, recesja gospodarcza, znacząco wpływają na rynek pracy i kompetencje zawodowe niezbędne do nawigacji w zmieniających się warunkach”³¹. Natomiast globalne trendy, choć również dotyczą zmian o szerokim zasięgu, są zazwyczaj bardziej konkretne i mogą obejmować krótszy okres. Są to zmiany, które występują na poziomie globalnym, ale mogą być bardziej specyficzne w kontekście czasu i obszarów wpływu np. transformacja energetyczna czy zmiany w handlu międzynarodowym.

Jak kluczowe trendy globalne i megatrendy wpływają na polskie rzemiosło? Jakie wyzwania i możliwości stwarzają dla rzemieślników? Z pewnością wpływ megatrendów na polskie rzemiosło jest złożony i wymaga od nich elastyczności oraz gotowości do adaptacji do zmian. Zrozumienie tych trendów i aktywne wdrażanie odpowiednich strategii może przyczynić się do sukcesu polskich rzemieślników na globalnym rynku.

2.1. Starzejące się społeczeństwo

Pod kątem wyzwań demograficznych rzemiosło w Polsce będzie musiało ewoluować, aby sprostać problemom związanym przede wszystkim ze starzejącym się społeczeństwem. Starzejące się społeczeństwo oznacza, że wielu doświadczonych rzemieślników będzie przechodziło na emeryturę. Ponadto wzrost liczby osób starszych w stosunku do osób młodych prowadzi do zwiększenia obciążenia systemu emerytalnego i opieki zdrowotnej.

Z danych GUS wynika, że proces starzenia się ludności Polski ulega przyspieszeniu. „Wskazują na to tendencje zmian dotyczące udziału ludności w wieku poprodukcyjnym (kobiety – 60 lat i więcej, mężczyźni – 65 i więcej). W latach 2000-2023 liczebność tej zbiorowości zwiększyła się o ponad 3 mln do wielkości 8,8 mln, a jej odsetek wzrósł w tym okresie

³⁰ Tamże, s. 90.

³¹ Tamże, s. 80-81.

z niespełna 15% do ponad 23%³². Jak czytamy w raporcie GUS „wskaźnik obciążenia dla osób w wieku przedprodukcyjnym od kilku lat pozostaje praktycznie bez znaczących zmian, natomiast rośnie dla wieku poprodukcyjnego”³³.

Tabela 1. Współczynnik obciążenia demograficznego w wybranych latach

Wyszczególnienie	1990	1995	2000	2010	2022	2023
Ogółem	74	68	64	55	70	71
Przedprodukcyjny (0-17 lat)	52	45	40	29	31	31
Poprodukcyjny (60/65 lat+)	22	23	24	26	39	40

Zródło: *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2023 r. Stan w dniu 31 grudnia*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2024, s. 19.

Z tabeli wynika, że „w całkowitej liczbie osób aktywnych zawodowo stale zwiększa się udział starszej populacji. W połączeniu z niższym wskaźnikiem urodzeń prowadzi to do spadającej liczby młodych kandydatów na rynku pracy. Główny Urząd Statystyczny podaje, że w 1980 roku przyrost rzeczywisty w naszym kraju wynosił 0,9%. Osoby w wieku powyżej 65 lat stanowiły 10 proc. naszego społeczeństwa. W 2022 roku przyrost spadł do wartości ujemnych -0,4%, a liczba osób powyżej 65 lat wzrosła do 19,5 proc.”³⁴.

W przyszłości problem braku ludzi opłacających składki ZUS będzie się nasilał, a polskie społeczeństwo będzie coraz starsze. Dlatego możliwe kierunki działań rzemiosła w tym aspekcie powinny skupiać się głównie na promowaniu edukacji i świadomości korzyści płynących z różnorodności oraz potrzeb starzejącego się społeczeństwa. Starsze pokolenie często posiada unikalne umiejętności rzemieślnicze, które mogą być przekazywane młodszemu pokoleniom. Starsi rzemieślnicy mogą więc pełnić rolę mentorów dla młodszych, co pozwoli na zachowanie tradycyjnych technik i wartości rzemieślniczych.

2.2. Zmieniające się preferencje konsumentów

Zmieniające się preferencje konsumentów mają znaczący wpływ na polskie rzemiosło. Klienci coraz częściej poszukują produktów ekologicznych, wykonanych z odnawialnych lub recyklingowanych materiałów. Rzemieślnicy mogą więc zyskać na oferowaniu wyrobów

³² *Ludność. Stan i struktura...*, wyd. cyt., s. 18.

³³ Tamże, s. 19.

³⁴ *Lifelong Learning po 50. roku życia. Praca w zasięgu mikroświadczania*, <https://microcredentials.pl/lifelong-learning-po-50-roku-zycia-praca-w-zasiegu-mikroposwiadczenia/>

przyjaznych dla środowiska. Także produkty posiadające certyfikaty ekologiczne mogą przyciągać większą liczbę klientów, którzy zwracają uwagę na zrównoważony rozwój. Klienci coraz częściej wybierają też lokalne produkty, aby wspierać rodzimych producentów i zmniejszyć ślad węglowy związany z transportem. Dlatego wzrost popularności lokalnych rynków i targów stwarza okazje do bezpośredniej sprzedaży i budowania relacji z klientami. Wśród klientów można zauważyć również wzrost zainteresowania rękodziełem i unikalnymi, ręcznie wykonanymi przedmiotami co sprzyja rzemieślnikom, którzy mogą podkreślić unikalność swoich wyrobów. Klienci coraz częściej zwracają także uwagę na społeczną odpowiedzialność biznesu, czyli etyczne aspekty produkcji, takie jak warunki pracy, uczciwe wynagrodzenia i transparentność łańcucha dostaw. Rzemieślnicy, którzy podkreślają te wartości, mogą zyskać na reputacji i przyciągnąć świadomych konsumentów. Lockdowny i ograniczenia w czasie pandemii spowodowały wzrost zainteresowania DIY (zrób to sam) a także różnego rodzaju hobby, co stworzyło nowe możliwości dla rzemieślników oferujących materiały, narzędzia i instrukcje. Rzemieślnicy muszą być świadomi zmieniających się trendów w designie, modzie i stylu życia, aby dostosować swoje produkty do aktualnych gustów klientów. Muszą korzystać z nowych technologii, takich jak druk 3D, do tworzenia innowacyjnych produktów. Rzemieślnicy, którzy potrafią dostosować się do ciągle zmieniających się preferencji konsumentów, wykorzystując nowe technologie, zrównoważone praktyki i innowacyjne podejścia, mają szansę na sukces i rozwój w dynamicznie zmieniającym się rynku.

2.3. Globalizacja i międzynarodowe powiązania

Globalizacja definiowana jako proces integracji i wzajemnego oddziaływania na siebie gospodarek, kultur i społeczeństw na całym świecie, ma znaczący wpływ na różne sektory gospodarki, w tym na rzemiosło. Polskie rzemiosło, będące integralną częścią dziedzictwa kulturowego, doświadcza zarówno pozytywnych, jak i negatywnych skutków globalizacji.

Jednym z najważniejszych aspektów globalizacji jest zmiana struktury rynku. Polscy rzemieślnicy stają przed wyzwaniem konkurencji na skalę globalną, co często prowadzi do konieczności dostosowania swoich produktów i strategii do międzynarodowych standardów. Jednak dzięki otwartym granicom i handlowi międzynarodowemu, rzemieślnicy mogą sprzedawać swoje produkty na globalnym rynku, a to w sposób oczywisty zwiększa potencjalną bazę klientów i pozwala na większe zyski. Polscy rzemieślnicy mogą korzystać z dostępu do tańszych surowców i narzędzi z zagranicy, co może obniżać koszty produkcji. Globalizacja otwiera więc nowe możliwości. Przez integrację rynków, możliwe jest nie tylko eksportowa-

nie produktów rzemieślniczych, ale również współpraca z zagranicznymi partnerami w zakresie wymiany wiedzy, technologii oraz najlepszych praktyk, a to może prowadzić do innowacji w rzemiośle. Jednakże, globalizacja niesie ze sobą również konkurencję z produktami z innych krajów, często tańszymi ze względu na niższe koszty pracy i produkcji, co wymaga od rzemieślników dostosowania się do wysokich standardów jakościowych i designu.

Wpływ globalizacji na polskie rzemiosło jest zatem złożony i wieloaspektowy. Z jednej strony stwarza nowe możliwości rozwoju, ekspansji na rynki zagraniczne i dostępu do tańszych surowców. Z drugiej strony, niesie ze sobą wyzwania w postaci zwiększonej konkurencji, konieczności ciągłej adaptacji do zmieniających się trendów oraz spełniania międzynarodowych standardów jakości. Rzemieślnicy, aby skutecznie odnaleźć się w globalnym kontekście, muszą nieustannie rozwijać swoje kompetencje.

2.4. Technologiczna rewolucja i cyfryzacja

Szybki rozwój i integracja nowych technologii cyfrowych, takich jak sztuczna inteligencja, Internet rzeczy, czy blockchain i nowoczesne narzędzia wprowadzają rzemiosło w erę przemysłu 4.0. Internet i platformy e-commerce, sklepy internetowe, media społecznościowe (takie jak Instagram, Facebook, Pinterest) i kampanie reklamowe pomagają w budowaniu marki, promocji i sprzedaży wyrobów rzemieślniczych na całym świecie, bez potrzeby fizycznej obecności na rynku. Nowoczesne technologie (jak druk 3D) pozwalają na tworzenie bardziej precyzyjnych i skomplikowanych wyrobów, jednocześnie zmniejszając koszty produkcji.

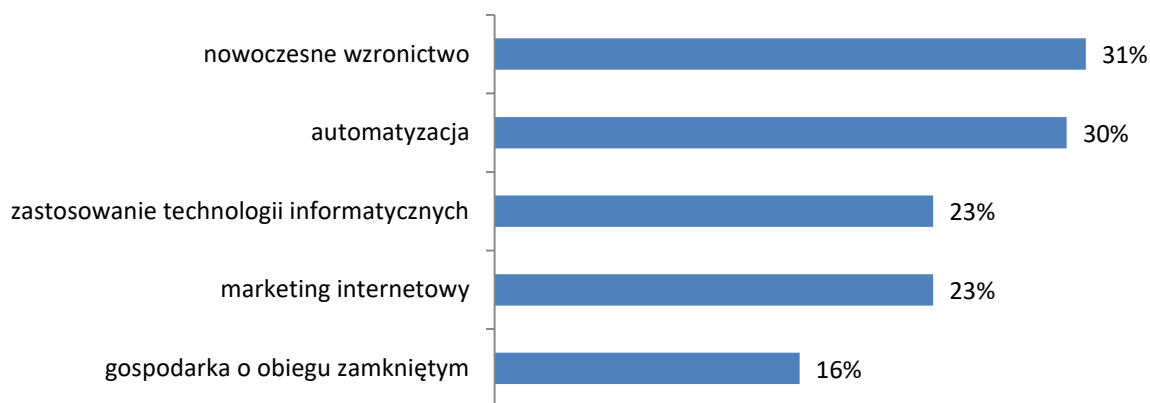
Wyniki badania PARP pokazują, że „niektóre firmy rzemieślnicze są uczestnikami procesów typowych dla czwartej rewolucji przemysłowej, takich jak cyfryzacja i automatyzacja produkcji, a także wdrażają nowoczesne rozwiązania z innych zakresów. Automatyzacja może być zastosowana do powtarzalnych operacji, co pozwala rzemieślnikom skupić się na bardziej skomplikowanych zadaniach i kreatywnym procesie twórczym”³⁵. Z raportu PARP wynika, że zrealizowane inwestycje w co trzeciej firmie miały związek ze stosowaniem nowoczesnego wzornictwa i automatyzacją procesów produkcyjnych, w co czwartej dotyczyły cyfryzacji (zastosowania technologii informatycznych ogólnie i marketingu internetowego).

Nowoczesne technologie odgrywają więc kluczową rolę w przekształcaniu tradycyjnych rzemiosł i mogą wspomagać je na wiele różnych sposobów, przyczyniając się do jego efektywności oraz konkurencyjności. Automatyzacja procesów produkcyjnych, zastosowanie

³⁵ A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 108.

technologii cyfrowych w projektowaniu i marketingu oraz rozwój e-commerce sprawiają, że rzemiosło staje się bardziej efektywne i konkurencyjne. Jednocześnie, innowacje technologiczne pozwalają na tworzenie nowych produktów i usług, które mogą odpowiadać na zmieniające się potrzeby globalnego rynku. Nowe technologie mają także wpływ na edukację zawodową, co z pewnością odbije się pozytywnie na przyszłości branży rzemieślniczej. To dzięki platformom edukacyjnym, rzemieślnicy mogą rozwijać swoje umiejętności, zdobywać nowe technologie i doskonalić swoje rzemiosło bez konieczności fizycznego uczestnictwa w kursach.

Wykres 4. **Przedmiot działań inwestycyjnych zrealizowanych w ostatnich trzech latach (firmy, które zrealizowały jakąkolwiek inwestycję)**

Źródło: A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 108.

2.5. Zrównoważony rozwój i ekologia

Wzrost świadomości ekologicznej klientów sprawia, że polskie rzemiosło również stało przed kwestią zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska. Rzemieślnicy, wykorzystujący lokalne surowce i tradycyjne techniki, mogą zaoferować produkty bardziej zrównoważone w porównaniu do masowej produkcji. Trend ten jest szczególnie widoczny w branży odzieżowej i meblarskiej. Klienci coraz częściej wybierają produkty wytwarzane z materiałów przyjaznych środowisku. To stwarza możliwości dla rzemieślników, którzy mogą oferować produkty ekologiczne, wykonane z odnawialnych materiałów. Wprowadzenie praktyk minimalizujących odpady, takich jak recykling, ponowne wykorzystanie materiałów czy tworzenie produktów o dłuższej żywotności jest kluczowe dla zrównoważonego rozwoju. Rzemieślnicy mogą korzystać z surowców pochodzących ze zrównoważonych źródeł, takich jak certyfikowane drewno, organiczne tkaniny czy recyklingowane metale. Przejście na model gospodarki cyrkularnej, który skupia się na ponownym wykorzystaniu zasobów i minimaliza-

cji odpadów, może przynieść korzyści zarówno ekonomiczne, jak i środowiskowe. Praca z nowymi, ekologicznymi materiałami może prowadzić do innowacji i tworzenia unikalnych produktów. To nie tylko zmniejsza negatywny wpływ na środowisko, ale także może przyciągać klientów. Wprowadzenie energooszczędnych technologii i procesów produkcyjnych może pomóc rzemieślnikom zmniejszyć koszty operacyjne i zmniejszyć ślad węglowy. Inwestowanie w odnawialne źródła energii, takie jak panele słoneczne, może pomóc w generowaniu własnej energii, co jest zarówno ekonomiczne, jak i ekologiczne. I choć początkowe inwestycje w bardziej ekologiczne praktyki mogą być kosztowne, długoterminowe korzyści, takie jak oszczędności na energii i materiałach oraz większa lojalność klientów.

Zrównoważony rozwój ma więc szeroki wpływ na polskie rzemiosło, stwarzając zarówno wyzwania, jak i możliwości. Rzemieślnicy, którzy przyjmują zasady zrównoważonego rozwoju, mogą zyskać przewagę konkurencyjną, zwiększyć swoją atrakcyjność dla klientów i przyczynić się do ochrony środowiska. Zaangażowanie w zrównoważony rozwój może poprawić również wizerunek firmy i jej relacje ze społecznością lokalną, co jest korzystne zarówno dla biznesu, jak i dla społeczeństwa. Ponadto działania na rzecz zrównoważonego rozwoju mogą pomóc w redukcji ryzyka związanego z regulacjami prawnymi i zmianami rynkowymi, które coraz częściej preferują ekologiczne produkty i praktyki.

2.6. Zmiany klimatyczne

Zmiany klimatyczne stanowią poważne zagrożenie, wpływając na liczne aspekty naszego życia. Jak podaje Komisja Europejska „lata 2011-2020 były najcieplejszą dekadą w historii, a średnia temperatura na świecie w 2019 r. wyniosła 1,1 °C powyżej poziomu sprzed epoki przemysłowej”³⁶. Zmiany klimatyczne wpływają na rzemiosło np. poprzez zmniejszenie dostępności niektórych surowców do produkcji, takich jak drewno, które jest podstawowym materiałem dla wielu rzemieślników. Susze, pożary lasów i inne ekstremalne zjawiska pogodowe mogą ograniczyć dostępność i podnieść koszty tych surowców. Zmniejszenie dostępności surowców może prowadzić do wzrostu cen, co wpływa na koszty produkcji. Powstające coraz częściej ekstremalne zjawiska pogodowe mogą powodować zakłócenia w dostawach materiałów i komponentów, co może opóźnić produkcję.

Z drugiej jednak strony zmiany klimatyczne mogą stymulować innowacje w zakresie nowych produktów, które są bardziej ekologiczne i zrównoważone. Rzemieślnicy mogą two-

³⁶ *Przyczyny zmian klimatu*, https://climate.ec.europa.eu/climate-change/causes-climate-change_pl

rzyć produkty, które pomagają w adaptacji do zmian klimatycznych, takie jak urządzenia do oszczędzania wody czy systemy magazynowania energii. Zmiany klimatyczne stanowią więc zarówno wyzwanie, jak i szansę dla polskiego rzemiosła.

2.7. Urbanizacja

Urbanizacja, czyli proces koncentracji ludności i działalności gospodarczej w miastach, wpływa na polskie rzemiosło na wiele sposobów, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych. W miastach rzemieślnicy często muszą konkurować z dużymi sieciami i korporacjami, co może stanowić dla nich duże wyzwanie. Negatywny wpływ urbanizacji na rzemiosło to także wysoki koszt wynajmu i utrzymania warsztatów w miejskich lokalizacjach czy brak przestrzeni w miastach, co wymaga kreatywnych rozwiązań w zakresie organizacji pracy i możliwości rozwoju. Urbanizacja niesie ze sobą również wyzwania logistyczne, takie jak dostarczanie surowców i produktów w zatłoczonych obszarach miejskich.

Więcej jest jednak pozytywnych skutków urbanizacji dla rzemiosła. W miastach rzemiosło spotyka się z większą i bardziej zróżnicowaną grupą potencjalnych klientów, co prowadzi do wzrostu zapotrzebowania na rzemieślnicze usługi, takie jak naprawa urządzeń, renowacja mebli, krawiectwo, a także na produkty rękodzielnicze i lokalne wyroby. Infrastruktura miejska oferuje lepszy dostęp do nowoczesnych technologii, materiałów i narzędzi, co umożliwia rzemieślnikom podniesienie jakości produktów i usług. Ponadto urbanizacja sprzyja rozwinięciu sieci dostawców i partnerów biznesowych, co ułatwia zaopatrzenie w materiały i sprzedaż produktów. Miasta oferują również dostęp do wspólnych przestrzeni do pracy, gdzie rzemieślnicy mogą dzielić się zasobami i wiedzą, do której dostęp także jest szerzej dostępny w mieście. Urbanizacja sprzyja współpracy rzemieślników z innymi sektorami, takimi jak sztuka czy technologia, co może prowadzić do innowacyjnych projektów i produktów. Miejskie środowisko wspiera też szybsze rozprzestrzenianie się nowych trendów w designie i stylu życia, co może wpływać na preferencje klientów i kierunki rozwoju rzemiosła.

3. WYZWANIA STOJĄCE PRZED POLSKIM RZEMIOSŁEM

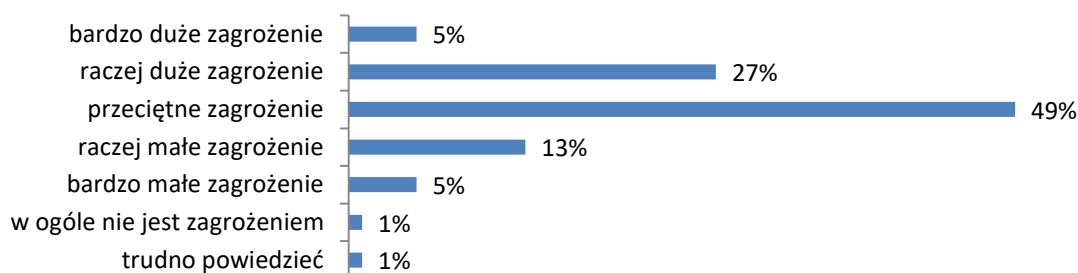
Pomimo licznych korzyści, globalne trendy gospodarcze stawiają przed polskim rzemiosłem również wiele wyzwań. Konieczność dostosowania się do międzynarodowych standardów jakościowych i bezpieczeństwa, rywalizacja z tanimi produktami z krajów o niskich

kosztach produkcji oraz potrzeba ciągłego doskonalenia umiejętności zawodowych to tylko niektóre z nich. Poniżej opisane są te najważniejsze wyzwania.

3.1. Konkurencja z masową produkcją

Rzemieślnicy muszą stawić czoła konkurencji z tanimi, masowo produkowanymi towarami. Choć ich produkty często są wyższej jakości i bardziej unikatowe, różnica w cenie może stanowić barierę dla wielu konsumentów. Z raportu PARP wynika, że ocena siły oddziaływania konkurentów na pozycję badanych przedsiębiorstw rzemieślniczych jest zróżnicowana. Co trzecia firma rzemieślnicza odczuwa działania swojej konkurencji jako bardzo lub raczej duże zagrożenie. Najczęściej działania konkurencji opisywane są w kategoriach przeciętnego zagrożenia (49%). Co piąta firma postrzega swoją konkurencję jako mało zagrażającą lub w ogóle niezagrażającą³⁷. Obrazuje to wykres 5.

Wykres 5. Ocena siły konkurencji (n=788)

Źródło: A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 76.

Jak podkreśla Związek Rzemiosła Polskiego „rzemiosło oczekuje lepszej ochrony rynku europejskiego przed słabymi jakościowo i tanimi produktami importowanymi głównie z rynków wschodnich, stanowiącymi nieuczciwą konkurencję i przyczyniającymi się do trwającego od lat kryzysu wielu branż przemysłu europejskiego oraz upadku wielu małych firm w Polsce i innych państwach członkowskich UE”³⁸. W swojej opinii Związek dodaje, że „jeśli warunki rynkowe handlu nie ulegną zmianie, nie mając perspektyw na opłacalność przedsięwzięcia – polscy przedsiębiorcy nie będą inwestować na odpowiednim poziomie, pomimo zachęt inwestycyjnych, a firmy rodzinne nadal będą miały problem z sukcesją”³⁹.

³⁷ A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 75.

³⁸ *Katalog spraw dedykowanych rzecznikowi małych i średnich przedsiębiorców przez rzemiosło*, wyd. cyt.

³⁹ Tamże.

W odpowiedzi na masową produkcję rzemiosło musi ciągle podnosić jakość produktów i znaleźć sposób na komunikowanie swojej wartości dodanej, aby przyciągnąć klientów gotowych zapłacić wyższą cenę. Na szczęście obserwujemy renesans zainteresowania tradycyjnymi technikami rzemieślniczymi. Młodsze pokolenia często poszukują unikatowych, spersonalizowanych produktów, co daje szansę rzemieślnikom na wyróżnienie się na tle masowej produkcji⁴⁰.

3.2. Ograniczony dostęp do rynków zbytu

Jednym z głównych wyzwań stojących przed rzemiosłem jest istnienie barier geograficznych utrudniających dostęp do rynków⁴¹. Lokalizacja na obszarach odległych lub peryferyjnych może ograniczyć zasięg producentów rzemieślniczych na szersze rynki. Te bariery geograficzne mogą obejmować słabo rozwinięte sieci drogowe, brak infrastruktury transportowej i ograniczone połączenia z głównymi ośrodkami rynkowymi⁴². W rezultacie producenci rzemiosła w takich lokalizacjach często mają trudności z poszerzeniem bazy klientów i generowaniem zrównoważonej sprzedaży poza swoim bezpośrednim sąsiedztwem.

Oprócz barier geograficznych producenci rzemiosła napotykają również przeszkody związane z brakiem infrastruktury i technologii, które dodatkowo utrudniają im dostęp do rynków. Ograniczony dostęp do informacji, nieodpowiednie zasoby technologiczne i niewystarczająca infrastruktura mogą utrudniać efektywność procesów produkcyjnych, sieci dystrybucji i działań marketingowych⁴³. Bez niezbędnych narzędzi i technologii umożliwiających usprawnienie działań i dotarcie do potencjalnych nabywców producenci rzemiosła mogą stać przed wyzwaniami związanymi z zaspokajaniem potrzeb rynku, dostosowywaniem się do zmieniających się preferencji konsumentów i skutecznym konkutowaniem.

3.3. Brak odpowiednio wykształconej kadry

Komisja Europejska podkreśla, że 77% firm z Unii Europejskiej ma trudności ze znalezieniem pracowników posiadających niezbędne umiejętności⁴⁴. Jak wynika z raportu *Niedobór*

⁴⁰ *Rzemiosło w Polsce*, <https://warp.org.pl/rzemioslo-w-polsce/>

⁴¹ *Strategie wchodzenia na rynki zagraniczne. Opracowanie w ramach projektu „Gospodarna Wielkopolska”, w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020*, https://markaw.pl/web/fotki/files/Analiza__rynkow_zagranicznych/Strategie_wchodzenia_na_rynki_zagraniczne_FINAL_19.pdf

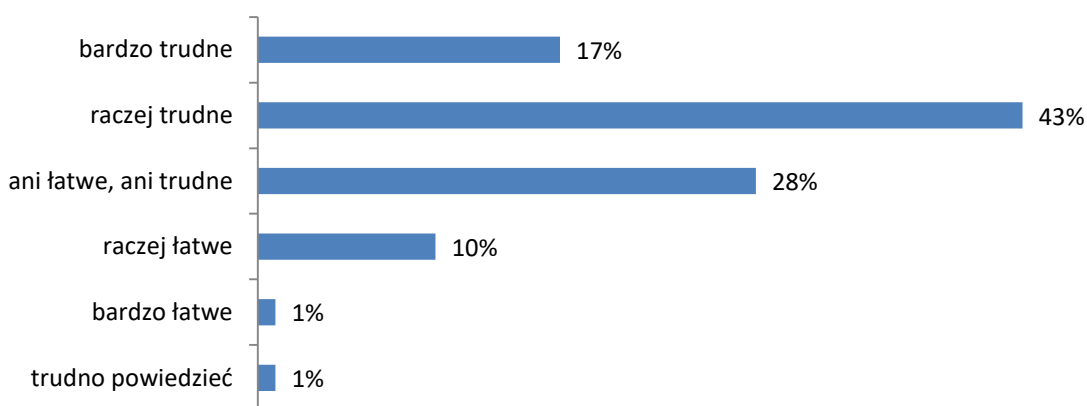
⁴² B. Roszkowska-Mądra, *Obszary wiejskie o niekorzystnych warunkach gospodarowania w aspekcie ich zrównoważonego rozwoju*, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2010.

⁴³ E.J. Szymańska, I. Żuchowski, M. Kruszyński, *Organizacja łańcuchów dostaw na wybranych rynkach produkcji roślinnej w Polsce*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2021.

⁴⁴ *Europejski Rok Umiejętności 2023*, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-year-skills-2023_pl

talentów 2023 – w Polsce 72% organizacji ma trudności w obsadzaniu stanowisk pracy nowymi pracownikami o pożądanych kompetencjach⁴⁵. Według wspomnianego badania pt. *Tropami polskiego rzemiosła* – „60% rzemieślników uczestniczących w badaniu uważa, że znalezienie pracownika o kwalifikacjach potrzebnych do pracy w ich w firmach jest trudne, w tym około 20% ocenia to zadanie jako bardzo trudne”⁴⁶.

Wykres 6. Ocena trudności w znalezieniu na rynku pracownika o kwalifikacjach odpowiednich do potrzeb firmy

Źródło: A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 80.

Jeśli natomiast chodzi o inwestycje w rozwój kompetencji, uzyskane przez PARP wyniki pozwalają sądzić, że aktywność szkoleniowa jest w firmach rzemieślniczych podejmowana relatywnie rzadko. Z żadną formą doksztalcania (nawet z samokształceniem) nie miało bowiem do czynienia, w ciągu ostatnich 3 lat, około 60% właścicieli firm a także innych pracowników firmy. W podobnej liczbie firm z działań tego typu nie korzystali też pracownicy. W szkoleniu pracowników najczęściej wykorzystywane były kursy/szkolenia wewnętrzne (21%) oraz zewnętrzne stacjonarne (19%). Właściciele najczęściej korzystali z kursów/szkoleń zewnętrznych stacjonarnych (23%) oraz metody samokształcenia (18%). Najczęściej wskazywanym powodem braku aktywności ukierunkowanej na rozwój kompetencji kadr był brak potrzeby (74%), a drugim powodem brak czasu. Na problem ten wskazywała co trzecia firma nieprowadząca aktywności rozwojowej. Nieliczni rzemieślnicy twierdzili, że ogranicza ich brak funduszy (8%) i brak wiedzy o szkoleniach i kursach (5%)⁴⁷.

⁴⁵ *Raport niedobór talentów 2023*, <https://raportyhr.manpowergroup.pl/niedobor-talentow-2023>

⁴⁶ A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 79.

⁴⁷ Tamże, s. 83-84.

3.4. Regulacje prawne i polityka gospodarcza

Zmieniające się otoczenie regulacyjne i polityczne wpływa negatywnie na działalność rzemieślniczą. Obecnie obowiązujące przepisy, dotyczące np. organizacji i realizacji przygotowania zawodowego młodocianych pracowników oraz tworzące instrumenty ekonomiczne z tym związane, można uznać za niespójne i w wielu przypadkach zbyt ogólne lub eliminujące z korzystania z niektórych uprawnień młodych ludzi uczących się zawodu u pracodawców. To powoduje rozbieżności interpretacyjne i wzmaga niepokój społeczny po stronie młodzieży, instytucji zaangażowanych w realizację tego przygotowania, szkoły a także osłabia zainteresowanie pracodawców, którzy w ramach prowadzonej działalności realizują zadania systemu oświaty oraz dualne kształcenie zawodowe.

Niestabilności obecnych przepisów szczególnie obawiają się firmy rodzinne (25%). Dla 20% badanych wyzwaniem stanowi także rozumienie prawa podatkowego. Aż 85% właścicieli firm rodzinnych uważa, że prawo w Polsce nie sprzyja rozwojowi firm rodzinnych, zaś dla blisko 68% prawo ich dotyczące w ogóle nie jest zrozumiałe⁴⁸. Z badania Kaczmarski Group pt. *2024 rok z perspektywy mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw* wynika, że „3 na 10 przedstawicieli MŚP boi się wprowadzenia niekorzystnych dla przedsiębiorstw zmian w prawie, a wśród nich są przede wszystkim firmy z sektora usług oraz mikrofirmy”⁴⁹.

Najwięcej ułatwień i propozycji ulg, w tym obniżki kosztów ubezpieczeń społecznych oraz podatków, adresowano ostatnio do osób planujących rozpoczęcie działalności w niewielkich rozmiarach, rolników produkujących żywność oraz do mikro podmiotów działających poza systemem działalności rejestrowej, a także małych firm osób prawnych. Ustawa o wspieraniu nowych inwestycji nie uwzględnia potrzeb inwestycyjnych przedsiębiorstw, które nie wdrażają zaawansowanych innowacji technologicznych, a wsparcie inwestycyjne jest uzależnione od wielu kryteriów trudnych do spełnienia przez mikroprzedsiębiorstwa⁵⁰. Rzemiosło, mające swoją specyfikę, ale jednocześnie stanowiące, jako część MŚP, ważny element tego systemu, nie powinno być zaniedbywane. Tymczasem planując i wdrażając ww. zmiany znów o jego potrzebach zapomniano, a jak wiadomo gospodarka jest systemem, który potrzebuje holistycznego podejścia. Ponadto dostęp do środków pochodzących z funduszy unijnych ograniczony dla mikro i małych zakładów rzemieślniczych – to od lat aktualny problem;

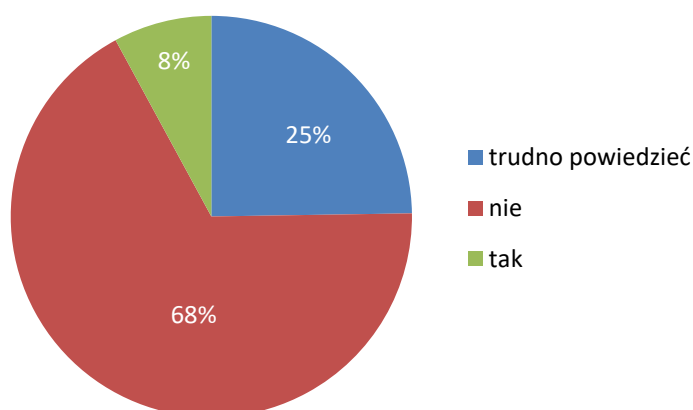
⁴⁸ *Zły czas dla firm rodzinnych. Blisko połowa nie widzi perspektyw rozwoju*, <https://wiadomoscispozywcze.pl/artykuly/9077/zy-czas-dla-firm-rodzinnych-blisko-poowa-nie-widzi-perspektyw-rozwoju/>

⁴⁹ B. Supernak, *96% MŚP ma obawy w związku z prowadzeniem działalności w 2024*, <https://inwestycje.pl/biznes/96-msp-ma-obawy-w-zwiazku-z-prowadzeniem-dzialalnosci-w-2024/>

⁵⁰ *Katalog spraw dedykowanych rzecznikowi małych i średnich przedsiębiorców przez rzemiosło*, wyd. cyt.

przede wszystkim ze względu na wciąż zbyt rozbudowane i niedostosowane do specyfiki tych firm procedury aplikacyjne oraz preferowanie innowacji technologicznych (produktowych i procesowych), przy braku w praktyce możliwości finansowania projektów ukierunkowanych na wdrożenie innowacji organizacyjnych. Problem ten niestety może się pogłębić, m.in. ze względu na odejście od klasycznych dotacji i oparcie wsparcia dla małych firm niemal w całości na tzw. instrumentach zwrotnych⁵¹.

Wykres 7. **Plany ubiegania się o wsparcie publiczne w najbliższej przyszłości**

Źródło: A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 111.

Jak wynika z badania PARP, niewielka grupa przedsiębiorców rzemieślników (8%) planuje ubiegać się o wsparcie publiczne w przyszłości. Takich planów nie ma 68% badanych. Zamiary te częściej ujawniają firmy zrzeszone w stowarzyszeniach i fundacjach związanych z rzemiosłem (15%)⁵².

3.5. Wysokie koszty pracy i obawa utraty płynności finansowej

Z badania Kaczmarek Group⁵³ pt. *2024 rok z perspektywy mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw* wynika, że aż 96% firm z sektora MŚP deklaruje zaniepokojenie związane z prowadzeniem działalności w 2024 roku. Na pierwszy plan wybijają się obawy związane z kosztami prowadzenia działalności, a 52% firm z tego sektora niepokoi się rosnącymi kosztami

⁵¹ Tamże.

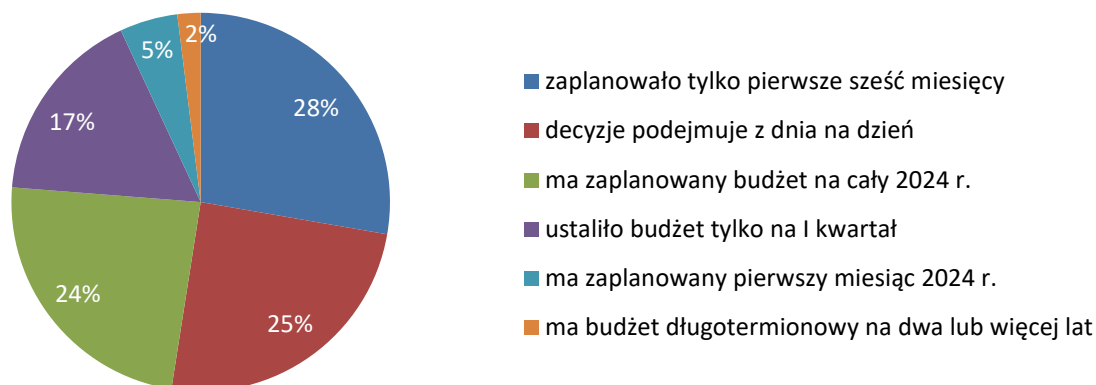
⁵² A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 111.

⁵³ Badanie zostało przeprowadzone w grudniu 2023 r. na grupie 620 firm z sektora MŚP przez IMAS International na zlecenie Kaczmarek Group.

pracy⁵⁴. Spośród mikrofirm (zatrudniających do 9 osób), „wysokich wydatków na funkcjonowanie obawia się ponad 57% podmiotów”⁵⁵.

Z wyników badania Konfederacji Lewiatan, które skupiało się na mikro i małych firmach, widać, że dla blisko 48% kłopotem również jest wzrost kosztów pracy⁵⁶. Ponadto „tylko 24 proc. przedsiębiorstw z sektora MŚP ma zaplanowany budżet, czyli zestawienie przewidywanych przychodów i wydatków, na cały rok. Co 4. firma w ogóle nie planuje budżetu, a decyzje podejmowane są w niej z dnia na dzień. Co do kosztów, jedynie duże inwestycje są planowane na 12 miesięcy z góry”⁵⁷. Natomiast aż 30 proc. mikroprzedsiębiorców „deklaruje, że nie ma długoterminowego planowania”⁵⁸.

Wykres 8. Jak MŚP planują budżet na 2024 r.?

Źródło: *Jak sektor MŚP jest gotowy na 2024 rok? Co 4. firma nie ma ustalonego budżetu*, <https://www.meblarstwo.eu/jak-sektor-msp-jest-gotowy-na-2024-rok-co-4-firma-nie-ma-ustalonego-budzetu/>

Między innymi wysokie koszty pracy powodują, że niepokojąco spada przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw. Jak podaje GUS, w kwietniu 2024 r. (w jednostkach o liczbie pracujących powyżej 9 osób) było ono o 0,4% mniejsze niż przed rokiem⁵⁹. Kolejny wzrost minimalnego wynagrodzenia, może doprowadzić do obserwowanych od jakiegoś czasu grupowych zwolnień pracowników, co spowoduje dalszy spadek zatrudnienia. Według danych GUS w kwietniu 2024 r. „liczba zadeklarowanych zwolnień grupowych była (...) większa niż w kwietniu ub. roku – 43 zakłady zadeklarowały zwolnienie 2,4 tys. pracowników (...). Na

⁵⁴ B. Supernak, *96% MŚP ma obawy...*, wyd. cyt.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ *Kryzys energetyczny*, https://lewiatan.org/wp-content/uploads/2023/05/kryzys_energetyczny.pdf, s. 10.

⁵⁷ *Jak sektor MŚP jest gotowy na 2024 rok? Co 4. Firma nie ma ustalonego budżetu*, wyd. cyt.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ *Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju w kwietniu 2024 r.*, Główny Urząd Statystyczny, nr 04/2024, Warszawa 2024 r., http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5498/1/144/1/sytuacja_04_2024.pdf, s. 11.

koniec kwietnia br. aktualnych było 17,1 tys. ogłoszonych planowanych zwolnień grupowych pracowników (...), zgłoszonych przez 167 zakładów”⁶⁰. Z danych wynika, że zwolnienia grupowe ogłaszane są w większości w sektorze prywatnym.

Ponadto zbliżamy się do poziomu płacy minimalnej, który będzie eliminował albo zmniejszał konkurencyjność, głównie sektora MŚP w gospodarce. Polska konkurencyjność wg wskaźnika IMD⁶¹ istotnie się pogarsza: Polska od 2018 roku spadła z 34. na 50. pozycję w światowym rankingu. Natomiast swoją pozycję poprawiły Czechy (26) i Węgry (39)⁶².

3.6. Wysokie koszty energii elektrycznej i gazu

Ze wspomnianego badania Kaczmarek Group pt. *2024 rok z perspektywy mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw* wynika, że między innymi wyższych cen energii boi się 54% przedsiębiorstw z sektora MŚP⁶³. Firmy rzemieślnicze, zwłaszcza te zaangażowane w produkcję (np. piekarnie, warsztaty metalowe, stolarnie), z pewnością odczują (po raz kolejny) bezpośredni wzrost kosztów produkcji z powodu wyższych cen energii i gazu. Wzrost kosztów operacyjnych zmusi firmy do redukcji etatów, co może wpłynąć na lokalne rynki pracy. Podwyżki godzą także w konkurencyjność tych firm, jakość produktów, czy inwestycje w rozwój.

W badaniu Konfederacji Lewiatan, które skupia się na mikro i małych firmach, aż 67,3% firm deklarowało, że największym kłopotem są rosnące koszty energii⁶⁴.

Wykres 9. Średnia wysokość podwyżki cen energii elektrycznej

Źródło: *Wyższe ceny energii napędzają wzrost cen usług i towarów*, <https://www.se.com/pl/pl/about-us/newsroom/news/press-releases/wy%C5%BCsze-ceny-energii-nap%C4%99dzaj%C4%85-wzrost-cen-us%C5%82ug-i-towar%C3%B3w-6492345ab44145124700a858>

⁶⁰ Tamże, s. 18.

⁶¹ Ranking światowej konkurencyjności (ang. *World Competitiveness Ranking*), opracowywany przez International Institute for Management Development (IMD), ocenia konkurencyjność gospodarek. Ranking ten bierze pod uwagę cztery główne obszary: wydajność gospodarki; efektywność rządu; efektywność biznesu i infrastrukturę.

⁶² *Stanowisko w sprawie płacy minimalnej*, Pracodawcy RP, Warszawa 31 maja 2023 r., <https://x.com/PracodawcyRP/status/1663836597379268610/photo/1>

⁶³ B. Supernak, *96% MŚP ma obawy...*, wyd. cyt.

⁶⁴ *Kryzys energetyczny*, wyd. cyt., s. 10.

Wysokie koszty energii elektrycznej i gazu stanowią istotne wyzwanie dla firm rzemieślniczych, wymagając od nich adaptacji i strategii zarządzania kosztami oraz inwestycji w efektywność energetyczną, aby utrzymać konkurencyjność i stabilność finansową.

4. WNIOSKI NA PRZYSZŁOŚĆ DLA POLSKIEGO RZEMIOSŁA W GLOBALNEJ GOSPODARCE

Przytoczone na wstępie badania PARP wykazały obszary szczególnych potrzeb firm rzemieślniczych, a są to⁶⁵:

- inwestowanie w technologie wspomagające procesy produkcyjne lub świadczenia usług;
- modernizacja warsztatów rzemieślniczych przez zakup narzędzi, maszyn i urządzeń;
- kompetencje pracowników, zwłaszcza w zakresie umiejętności sprzedażowych i marketingowych, czy w obszarze kompetencji branżowych (wiedzy o obecnych technologiach produkcji, a także dostępu do tych technologii) – wsparcia mogą wymagać starsi rzemieślnicy;
- zarządzanie strategiczne bowiem rzemieślnicy bardzo rzadko dysponują strategią rozwoju firmy;
- sukcesja rodzinna – niektóre firmy mogą wymagać wsparcia, na przykład w obszarze wiedzy z zakresu prawa;
- wykorzystanie internetowych kanałów sprzedaży – dominuje bezpośrednia sprzedaż produktów i usług rzemieślniczych, która w tym segmencie ma – i będzie miała – kluczowe znaczenie. Wydaje się jednak, że istnieją zarówno szersze możliwości wykorzystania kanałów internetowych, jak i potrzeby w tym zakresie.

Aby sprostać wyzwaniom i wykorzystać możliwości wynikające z megatrendów, polscy rzemieślnicy mogą wdrożyć ponadto kilka wymienionych poniżej strategii.

4.1. Inwestowanie w nowe technologie i innowacje

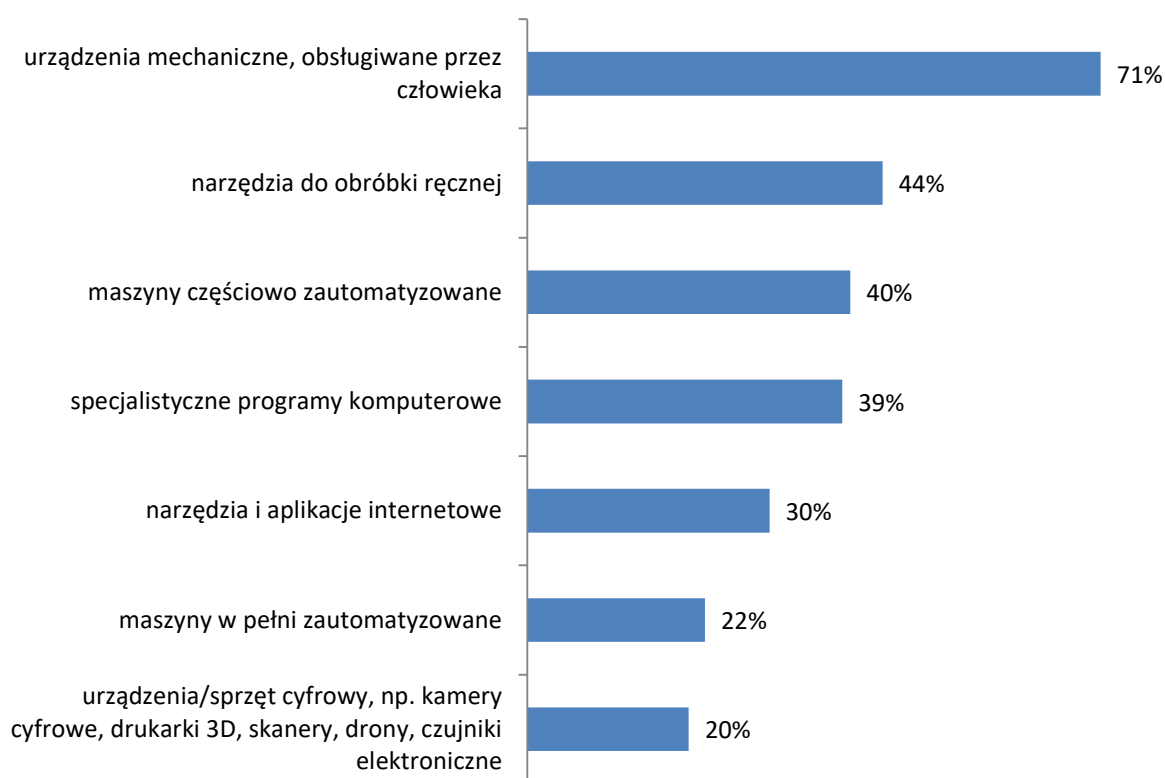
W dzisiejszych czasach bardzo ważne jest inwestowanie w nowe technologie, bowiem 98% menedżerów na całym świecie uważa, że podstawowe modele sztucznej inteligencji będą odgrywać ważną rolę w ich organizacjach w ciągu najbliższych trzech do pięciu lat⁶⁶. Inwe-

⁶⁵ A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 121-122.

⁶⁶ S. Gorski, *Unlocking SMB Potential: How Generative AI Could Be The Answer*, <https://www.forbes.com/sites/>

stycja w nowoczesne technologie w procesach produkcyjnych pozwala na zwiększenie efektywności i jakości produktów, co jest kluczowe np. w kontekście międzynarodowej konkurencji. Ponadto wykorzystanie nowych technologii może ułatwić i usprawnić procesy dialogu społecznego, pozwalając na szybszy przepływ informacji i bardziej efektywną komunikację między partnerami społecznymi⁶⁷. Jak pokazuje poniższy wykres większość firm rzemieślniczych wykorzystuje specjalistyczne narzędzia, urządzenia lub maszyny.

Wykres 10. Odsetek firm rzemieślniczych, wykorzystujących w swojej działalności specjalistyczne narzędzia, urządzenia i maszyny, programy internetowe i aplikacje internetowe (n=1000)

Źródło: A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 104.

Aby skutecznie wykorzystać nowe technologie należy zapewnić odpowiedni poziom cyberbezpieczeństwa. Konieczne jest podjęcie działań w kilku kluczowych obszarach:

- inwestycje w infrastrukturę technologiczną – modernizacja systemów IT;

forbesbusinessdevelopmentcouncil/2023/06/05/unlocking-smb-potential-how-generative-ai-could-be-the-answer/
⁶⁷ A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 103.

- edukacja i szkolenia z zakresu cyberbezpieczeństwa – programy edukacyjne dotyczące cyberbezpieczeństwa skierowane do wszystkich uczestników dialogu społecznego;
- wdrażanie procedur bezpieczeństwa – wdrażanie jasnych i przejrzystych polityk oraz stworzenie systemów monitorowania zagrożeń i procedur szybkiego reagowania na incydenty związane z cyberbezpieczeństwem;
- współpraca międzynarodowa i międzysektorowa – współpraca z międzynarodowymi organizacjami i instytucjami w zakresie wymiany doświadczeń oraz współpraca między sektorem publicznym, prywatnym i organizacjami pozarządowymi;
- wykorzystanie analizy big data do identyfikowania trendów i potrzeb społecznych, co pozwoli na lepsze dopasowanie polityk publicznych do oczekiwań obywateli.

4.2. Rozwój kompetencji cyfrowych

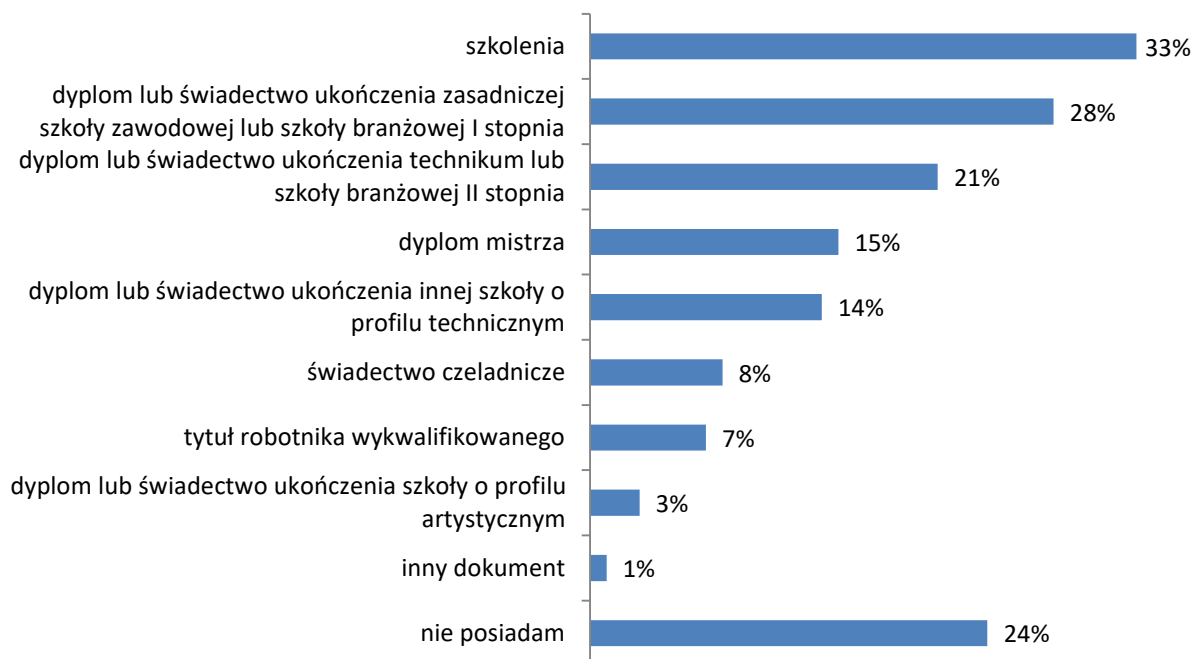
Rzemiosło w Polsce musi odzwierciedlać zmieniającą się rzeczywistość (np. zanikanie tradycyjnych miejsc pracy, zmiany w modelach biznesowych), uwzględniając nowe wyzwania związane również z cyfryzacją. Internet i platformy e-commerce znacząco rozszerzyły możliwości sprzedaży rzemieślniczych produktów, a umiejętność korzystania z mediów społecznościowych jest obecnie kluczowa dla promocji i sprzedaży produktów. Dzięki temu rzemieślnicy mogą docierać do globalnych rynków, co zwiększa ich zasięg i potencjalne zyski. Zatem należy inwestować w rozwój kompetencji cyfrowych w tym kompetencji sprzedażowych i marketingowych przez Internet.

4.3. Edukacja i szkolenia

Edukacja w kształtowaniu przyszłości branży rzemieślniczej odgrywa kluczową rolę. Aby sprostać wymaganiom rynku należy inwestować w edukację i szkolenia zarówno dla właścicieli, jak i dla potencjalnych pracowników. Jak wynika z wykresu poniżej, 24% właścicieli badanych przez PARP firm rzemieślniczych nie posiada dokumentu potwierdzającego kwalifikacje w wykonywanym zawodzie. Zaświadczenia ukończenia kursów lub szkoleń mają zazwyczaj przedstawiciele rzemiosł florystycznych (72%) oraz urody, stylizacji i zdrowia (48%). Dyplomy mistrzowskie i świadectwa czeladnicze częściej mają przedstawiciele rzemiosł spożywczych (odpowiednio: 37% i 15%)⁶⁸.

⁶⁸ A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 63.

Wykres 11. Dokument potwierdzający kwalifikacje właściciela w wykonywanym zawodzie (n=1175 – zawody wyuczone i wykonywane przez przedsiębiorców rzemieślników)

Źródło: A. Kowalewska, *Tropami polskiego rzemiosła*, wyd. cyt., s. 64.

Czas pandemii pokazał, że gospodarka digitalizuje się coraz mocniej i przemysł przechodzi do Internetu. To wymaga nowych umiejętności, zwłaszcza w zawodach, które kreuja się na naszych oczach⁶⁹. „Aby sprostać wyzwaniom współczesnego rynku pracy, trzeba stale się rozwijać i podnosić swoje kompetencje. Możliwości jest wiele – kursy, szkolenia czy samodzielne pogłębianie wiedzy”⁷⁰. Biorąc pod uwagę fakt, że jeszcze 20 lat temu w polskim rzemiośle było blisko 200 tys. uczniów, a dzisiaj jest ich 63 tys., należy odpowiedzieć sobie na pytanie jak-przekonać młodzież do wyboru kształcenia zawodowego? Trzeba pokazać, że rzemiosło ma nowoczesną stronę i nie są to zakłady historyczne, duże, stare, z tradycjami, ale to też nowoczesne zakłady z przyszłością i z młodymi ludźmi. Trzeba dać odpowiednią rangę kształceniu zawodowemu. W ten sposób można pozyskać coraz więcej talentów, z których powstać mogą artyści⁷¹. Istnieje zatem potrzeba⁷²:

⁶⁹ *Zawody przyszłości, których będą uczyć w Polsce. Poznaj nowe stanowiska z perspektywą wysokich zarobków*, <https://strefabiznesu.pl/zawody-przyszlosci-ktorych-beda-uczyc-w-polsce-poznaj-nowe-stanowiska-z-perspektywa-wysokich-zarobkow/ar/c10-15203382>

⁷⁰ *Rozwój i promocja kształcenia dualnego w rzemiośle jako inwestycja w przyszłość*, <https://www.szkoły.rzemiosla.tarnow.pl/rozwoj-i-promocja-ksztalcenia-dualnego-w-rzemiosle-jako-inwestycja-w-przyszlosc/>

⁷¹ *Jak przekonać młodzież do wyboru kształcenia zawodowego? Rozmowa dnia z prof. Janem Klimkiem*, <https://www.radio.katowice.pl/zobacz,65240,Jak-przekonac-mlodziez-do-wyboru-ksztalcenia-zawodowego-Rozmowa-dnia-z-prof-Janem-Klimkiem.html>

- prowadzenia szkoleń doszkalających dla uczniów, które pozwolą na uzyskanie dodatkowych umiejętności i kompetencji (również miękkich);
- większej współpracy szkoły z pracodawcami, szczególnie potrzebny jest lepszy przepływ informacji oraz odpowiedzialności za osoby pobierające praktyczną naukę zawodu;
- wykorzystania nowych technologii i materiałów multimedialnych w nauczaniu w szkołach branżowych;
- wsparcia pracodawców, aby uczniowie mogli kształcić się w sposób dualny.

Należy położyć większy nacisk na elastyczność kształcenia i szkolenia zawodowego, zwiększenie możliwości uczenia się w miejscu pracy i przyuczania do zawodu oraz zapewnienie jakości nauczania⁷³. Skoncentrowanie się na kluczowych umiejętnościach i kompetencjach wydaje się dziś najważniejsze dla edukacji zawodowej. Powinno się kontynuować współpracę z różnymi instytucjami edukacyjnymi. Ważne jest także dalsze zwiększenie świadomości społeczeństwa odnośnie kształcenia zawodowego. Konieczne jest również doprecyzowanie przepisów dotyczących młodocianych pracowników⁷⁴. Udzielając młodym ludziom pomocy już na starcie, w szkole branżowej, sprawimy, że na zrównoważony rynek pracy wejdą silne osobowości, znające realia współczesnego rynku pracy i potrafiące dostosowywać się do zmian.

4.4. Zrównoważone praktyki rozwoju

Rzemieślnicy muszą dostosować swoje metody produkcji tak, aby były bardziej zrównoważone. Działania te mogą obejmować recykling, ograniczenie zużycia wody i energii oraz minimalizację odpadów. Przestrzeganie międzynarodowych norm jakości i uzyskiwanie certyfikatów (np. ekologicznych) zwiększy wiarygodność i atrakcyjność produktów rzemieślniczych na rynku globalnym, a co się z tym wiąże konkurencyjność rzemieślników. Ponadto wprowadzenie zrównoważonych technik produkcji i ekologicznych materiałów może przyciągnąć bardziej świadomych klientów, a także pomóc rzemieślnikom w tworzeniu produktów, które odpowiadają na rosnące zapotrzebowanie na zrównoważone wyroby i zmieniające się preferencje klientów. Rzemieślnicy powinni:

⁷² *Raport końcowy z badania pt. Badania na rzecz rozwoju rzemiosła w ramach działania 2.20 – Wysokiej jakości dialog społeczny w zakresie dostosowania systemów edukacji i szkolenia do potrzeb rynku pracy*, https://www.cpsdialog.gov.pl/images/Projekt_2.20/2022-05-11-Raport_kocowy_uzup_pdf.pdf

⁷³ *Inicjatywy w dziedzinie kształcenia i szkolenia zawodowego*, <https://education.ec.europa.eu/pl/education-levels/vocational-education-and-training/about-vocational-education-and-training>

⁷⁴ *Raport końcowy z badań wśród uczniów, absolwentów i pracowników szkół zawodowych II*, https://www.cpsdialog.gov.pl/images/Projekt_2.20/2022-05-11-Raport_kocowy_wrd_uczniw_absolwentw_i_pracownikw_szk_zaw_II.pdf

- łączyć tradycyjne metody produkcji z nowoczesnymi technologiami dla minimalizacji negatywnego wpływu na środowisko;
- wprowadzać innowacje ekologiczne jako element konkurencyjności na rynku globalnym;
- uczestniczyć w szkoleniach i warsztatach dotyczących zrównoważonego rozwoju, co pozwoli im na wprowadzenie bardziej ekologicznych praktyk i procesów;
- edukować klientów na temat korzyści płynących z zakupu zrównoważonych produktów co może zwiększyć popyt na takie wyroby i poprawić wizerunek marki rzemieślniczej;
- angażować się w kampanie edukacyjne, które promują zrównoważone praktyki i produkty wśród konsumentów;
- inwestować w odnawialne źródła energii, takie jak energia słoneczna czy wiatrowa, co może pomóc w redukcji kosztów energetycznych i zwiększeniu niezależności energetycznej;
- promować ekologiczne aspekty działalności rzemieślniczej. Etykietowanie produktów jako ekologiczne lub zrównoważone może poprawić ich postrzeganie na rynku.

4.5. Promocja rzemiosła w odpowiedzi na problemy starzejącego się społeczeństwa

Starzejące się społeczeństwo stawia liczne wyzwania przed gospodarką i systemami socjalnymi, wpływając na wiele aspektów życia społecznego i ekonomicznego. Systemy opieki zdrowotnej muszą zmierzyć się z rosnącym zapotrzebowaniem na usługi medyczne. Rozwiązanie tych problemów wymaga kompleksowych działań, w tym reform systemów zabezpieczenia społecznego, inwestycji w opiekę zdrowotną i infrastrukturę, promocji aktywności zawodowej wśród osób starszych.

Starzejące się społeczeństwo oznacza także większe zapotrzebowanie na produkty i usługi dostosowane do potrzeb osób starszych, takie jak sprzęt medyczny, produkty ułatwiające codzienne życie czy usługi naprawcze. Rzemieślnicy mogą oferować produkty specjalnie zaprojektowane dla seniorów, np. ergonomiczne meble. Również mobilne usługi rzemieślnicze, które mogą być świadczone w domu klienta, mogą zyskać na popularności wśród seniorów, którzy mają ograniczoną mobilność. Mogą też angażować się w inicjatywy wspierające seniorów, takie jak programy wolontariatu, wsparcie lokalnych społeczności. Promowanie działań na rzecz seniorów może przyciągać klientów, którzy cenią sobie społeczną odpowiedzialność i wspierają firmy zaangażowane w takie inicjatywy.

Promocja rzemiosła, oferując korzyści zarówno indywidualne, jak i społeczne może przyczynić się do:

- zachęcania osób starszych do aktywności zawodowej;
- transferu wiedzy;
- rozwoju lokalnych gospodarek;
- zachowania dziedzictwa kulturowego.

4.6. Współpraca międzynarodowa, marketing i eksport

Aby stawić czoła wyzwaniom związanym z ograniczonym dostępem do rynków zbytu producenci rzemiosła potrzebują niezbędnego wsparcia w zakresie marketingu i dystrybucji⁷⁵.

Wsparcie to może obejmować różne aspekty, w tym:

- opracowywanie skutecznych strategii marketingowych promujących wyroby rzemieślnicze;
- utworzenie kanałów dystrybucji w celu dotarcia do szerszego grona odbiorców;
- zwiększanie widoczności za pośrednictwem platform internetowych i kanałów e-commerce;
- współpraca ze sprzedawcami detalicznymi, hurtownikami i innymi partnerami w celu zwiększenia zasięgu rynkowego.

Zaspokajając potrzebę wsparcia w zakresie marketingu i dystrybucji, producenci rzemiosła mogą⁷⁶: zwiększyć swój dostęp do rynku; zwiększyć możliwości sprzedaży; wspierać zrównoważony wzrost na konkurencyjnym rynku.

Natomiast tworzenie zrzeszeń i kooperatyw może pomóc rzemieślnikom w dzieleniu się zasobami i negocjowaniu lepszych warunków handlowych. Współpraca może również sprzyjać innowacjom i wymianie wiedzy, zwiększając konkurencyjność małych rzemieślników na rynku. Współpraca powinna opierać się na:

- budowaniu partnerstw i sieci współpracy z zagranicznymi firmami i instytucjami edukacyjnymi;
- wymianie know-how i najlepszych praktyk w zakresie technologii i zarządzania.

⁷⁵ *Funkcjonowanie krótkich łańcuchów dostaw żywności w okresie zagrożenia epidemicznego*, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Radomiu, https://www.cdr.gov.pl/images/Radom/2021/12-01/krotkie_lancuchy_dostaw_nowe_int.pdf

⁷⁶ K. Sobczak, *Czynniki sukcesu małych i średnich przedsiębiorstw z kapitałem polskim i zagranicznym – analiza porównawcza*, Rozprawa doktorska, Poznań 2014, https://www.wbc.poznan.pl/Content/320320/PDF/Sobczak_Krystyna_doktorat.pdf

Współpraca musi brać pod uwagę także zwiększenie ochrony rynku europejskiego, które z jednej strony odbywać się powinno tradycyjnymi metodami polityki handlowej a z drugiej, poprzez wzmacnianie na rynku europejskim specjalizacji poszczególnych krajów w branżach, które tradycyjnie najlepiej rozwijają się w danym państwie. Działania w tym zakresie mogłyby się też opierać m.in. na⁷⁷:

- ściślejszej kontroli przestrzegania przepisów o bezpieczeństwie i szkodliwości produktów dla konsumentów;
- kształtowaniu świadomości konsumenckiej, poprzez promowanie europejskich produktów oraz wskazywanie na negatywne dla środowiska skutki używania tanich produktów o niskiej jakości i wytrzymałości pochodzących z importu.

4.7. Nowe modele biznesowe

Wraz z nadejściem pandemii Covid-19 zwiększyło się zainteresowanie zakupami online oraz produktami lokalnymi, co przyspieszyło konieczność przystosowania strategii sprzedażowych i marketingowych do nowych realiów również w rzemiośle. Dziś subskrypcje, czy sprzedaż bezpośrednia przez platformy online (kluczowy kanał dystrybucji) to tylko niektóre z nowoczesnych modeli biznesowych, które mogą wspierać rzemieślników. Wzrost popularności e-commerce umożliwia rzemieślnikom dotarcie do szerszego grona klientów zarówno w kraju, jak i za granicą a także lepsze zarządzanie przepływem gotówki i budowanie lojalności klientów, co jest szczególnie ważne dla małych przedsiębiorstw. Rzemieślnicy mogą wykorzystać media społecznościowe do promocji swoich produktów, budowania marki i komunikacji z klientami. Regularne publikowanie treści i interakcja z obserwującymi mogą zwiększyć zaangażowanie oraz lojalność klientów.

Nowoczesne modele biznesowe, które szerzej można wykorzystywać w rzemiośle, to np.:

- personalizacja, produkcja na zamówienie i interaktywne narzędzia online: tworzenie produktów dostosowanych do indywidualnych potrzeb klienta oraz umożliwienie klientom projektowania własnych produktów;
- crowdfunding: wykorzystywanie platform takich jak Kickstarter, Indiegogo do zbierania funduszy na nowe projekty rzemieślnicze;
- model sharing economy: tworzenie wspólnych przestrzeni warsztatowych, czy wykorzystywanie platform umożliwiających współdzielenie zasobów;

⁷⁷ *Katalog spraw dedykowanych rzecznikowi małych i średnich przedsiębiorców przez rzemiosło*, wyd. cyt.

- model społecznościowy: angażowanie klientów w proces tworzenia poprzez ankiety, głosowania, feedback, tworzenie i zarządzanie aktywnymi społecznościami wokół marki.

4.8. Programy wsparcia dla rzemiosła ze strony rządu

Rzemiosło potrzebuje od rządu pomocy opartej na skutecznych instrumentach wzmacniających potencjał istniejących przedsiębiorstw rzemieślniczych. Bez odpowiedniej polityki państwa – rzemiosło, które tradycyjnie pracuje na rzecz zaspokajania potrzeb ludności, będzie systematycznie wypierane z życia gospodarczego, ze stratą dla gospodarki i rynku pracy.

Rządowe programy mogą stanowić wsparcie dla rzemiosła na przykład w:

- integracji nowoczesnych technologii, takich jak e-commerce czy zarządzanie relacjami z klientami (CRM);
- inwestycjach w nowe technologie, sprzęt czy badania i rozwój;
- zdobywaniu nowych umiejętności i podnoszeniu kwalifikacji.

PODSUMOWANIE

Współczesna gospodarka dynamicznie ewoluuje, szybciej rozwija się także rzemiosło, łącząc tradycję z nowoczesnością. Jeśli chodzi o globalne trendy, to można zauważyć zarówno ich pozytywny jak i negatywny wpływ na ten sektor. Sprzyjają one rozwojowi, innowacyjnym, zrównoważonym i ekologicznym rozwiązaniom, co stwarza liczne możliwości dla rzemiosła. I chociaż rzemiosło stoi przed wieloma wyzwaniami, perspektywy jego rozwoju są obiecujące, a kluczowym czynnikiem sukcesu MŚP jest otwartość na zmiany (marketingowe, sprzedażowe, technologiczne itp.). Rzemieślnicy muszą być elastyczni i gotowi dostosować się do dynamicznie zmieniającego się otoczenia. Muszą zrozumieć i świadomie wykorzystać globalne trendy gospodarcze nie jako zagrożenie, lecz szansę na rozwój.

Przyszłość polskiego rzemiosła w kontekście globalnych trendów wymaga integracji innowacji z zachowaniem wysokiej jakości oraz zrównoważonego podejścia do produkcji. Polscy rzemieślnicy, pod warunkiem odpowiedniej adaptacji i wsparcia ze strony rządu, mają szansę wykorzystać swoje unikalne umiejętności również na międzynarodowym rynku. Polskie rzemiosło ma do tego potencjał dzięki wysokiej jakości produktów oraz swoim unikalnym cechom. Ma potencjał, aby przetrwać i rozwijać się w obliczu zmian, jednocześnie zachowując swoje ponadczasowe wartości.

BIBLIOGRAFIA

- Dobra wiadomość dla przyszłości rzemiosła*, <https://blog.unbezahllbar.land/pl/bezcenna-ziemia/254-dobra-wiadomosc-dla-przyszlosci-rzemiosla>
- Działalność przedsiębiorstw niefinansowych w 2021 roku*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwaniefinansowe/dzialalnosc-przedsiębiorstw-niefinansowych-w-2021-roku,2,18.html>
- Europejski Rok Umiejętności 2023*, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-year-skills-2023_pl
- Funkcjonowanie krótkich łańcuchów dostaw żywności w okresie zagrożenia epidemicznego*, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Radomiu, https://www.cdr.gov.pl/images/Radom/2021/12-01/krotkie_lancuchy_dostaw_nowe_int.pdf
- Göbel J., *Dziesięć faktów na temat rzemiosła*, <https://www.deutschland.de/pl/topic/gospodarka/rzemioslo-w-niemczech-popularne-miejsca-pracy-i-istotne-fakty>
- Gorski S., *Unlocking SMB Potential: How Generative AI Could Be The Answer*, <https://www.forbes.com/sites/forbesbusinessdevelopmentcouncil/2023/06/05/unlocking-smb-potential-how-generative-ai-could-be-the-answer/>
- Inicjatywy w dziedzinie kształcenia i szkolenia zawodowego*, <https://education.ec.europa.eu/pl/education-levels/vocational-education-and-training/about-vocational-education-and-training>
- Jak przekonać młodzież do wyboru kształcenia zawodowego? Rozmowa dnia z prof. Janem Klimkiem*, <https://www.radio.katowice.pl/zobacz,65240,Jak-przekonac-mlodziez-do-wyboru-ksztalcenia-zawodowego-Rozmowa-dnia-z-prof-Janem-Klimkiem.html>
- Jak sektor MŚP jest gotowy na 2024 rok? Co 4. Firma nie ma ustalonego budżetu*, <https://kaczmariskigroup.pl/aktualnosci/jak-sektor-msp-jest-gotowy-na-2024-rok-co-4-firma-nie-ma-ustalonego-budzetu>
- Katalog spraw dedykowanych rzecznikowi małych i średnich przedsiębiorców przez rzemiosło*, Związek Rzemiosła Polskiego, <https://zrp.pl/wp-content/uploads/2019/02/Katalog-spraw-rzemios%C5%82o-RzecznikMSP-02-2019.pdf>
- Klimek J., Żelazko B., *Przedsiębiorczość w polskim rzemiośle*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, t. XVIII, z. 12, cz. II, 2017.
- Kowalewska A., *Tropami polskiego rzemiosła*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2023, <https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/57-Rzemioslo-WCAG-OK.pdf>

Kryzys energetyczny, https://lewiatan.org/wp-content/uploads/2023/05/kryzys_energetyczny.pdf

Kwartalna informacja o podmiotach gospodarki narodowej w rejestrze REGON rok 2023, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/zmiany-strukturalne-grup-podmiotow/kwartalna-informacja-o-podmiotach-gospodarki-narodowej-w-rejestrze-regon-rok-2023,7,13.html>

Lehrlingsstatistik (Statystyki praktykantów), <https://www.hwk-dresden.de/service/analysen-berichte-und-statistiken/detail/lehrlingsstatistik.html>

Lifelong Learning po 50. roku życia. Praca w zasięgu mikropoświadczenia, <https://micro-credentials.pl/lifelong-learning-po-50-roku-zycia-praca-w-zasiegu-mikroposwiadczenia/>

Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2023 r. Stan w dniu 31 grudnia, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2024.

Miszczak K., Sztando A., Rogowska-Sawicz M., *Megatrendy w kreatywnej przestrzeni* [w:] Rynio D., Zakrzewska-Półtorak A. (red.), *Przestrzeń i regiony w nowoczesnej gospodarce. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Korenikowi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2023, s. 78-92, DOI:10.15611/2023.93.0.05

Prezes Centralnego Związku Rzemiosła Niemieckiego spotkał się z przedstawicielami kierownictwa ZRP, <https://zrp.pl/prezes-centralnego-zwiazku-rzemiosla-niemieckiego-spotkal-sie-z-przedstawicielami-kierownictwa-zrp/>

Przyczyny zmian klimatu, https://climate.ec.europa.eu/climate-change/causes-climate-change_pl

Raport końcowy z badania pt. Badania na rzecz rozwoju rzemiosła w ramach działania 2.20 – Wysokiej jakości dialog społeczny w zakresie dostosowania systemów edukacji i szkolenia do potrzeb rynku pracy, https://www.cpsdialog.gov.pl/images/Projekt_2.20/2022-05-11-Raport_kocowy_uzup_pdf.pdf

Raport końcowy z badań wśród uczniów, absolwentów i pracowników szkół zawodowych II, https://www.cpsdialog.gov.pl/images/Projekt_2.20/2022-05-11-Raport_kocowy_wrd_uczniw_absolwentw_i_pracownikw_szk_zaw_II.pdf

Raport niedobór talentów 2023, <https://raportyhr.manpowergroup.pl/niedobor-talentow-2023>

Roszkowska-Mądra B., *Obszary wiejskie o niekorzystnych warunkach gospodarowania w aspekcie ich zrównoważonego rozwoju*, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2010.

Rozwój i promocja kształcenia dualnego w rzemiośle jako inwestycja w przyszłość, <https://www.szkoelryzemiosla.tarnow.pl/rozwoj-i-promocja-ksztalcenia-dualnego-w-rzemiosle-jako-inwestycja-w-przyszlosc/>

Rzemiosło w Polsce, <https://warp.org.pl/rzemioslo-w-polsce/>

Sobczak K., *Czynniki sukcesu małych i średnich przedsiębiorstw z kapitałem polskim i zagranicznym – analiza porównawcza*, Rozprawa doktorska, Poznań 2014, https://www.wbc.poznan.pl/Content/320320/PDF/Sobczak_Krystyna_doktorat.pdf

Stanowisko w sprawie płacy minimalnej, Pracodawcy RP, Warszawa 31 maja 2023 r., <https://x.com/PracodawcyRP/status/1663836597379268610/photo/1>

Strategie wchodzenia na rynki zagraniczne. Opracowanie w ramach projektu „Gospodarna Wielkopolska”, w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020, https://markaw.pl/web/fotki/files/Analiza__rynkow_zagranicznych/Strategie_wchodzenia_na_rynki_zagraniczne_FINAL_19.pdf

Supernak B., *96% MŚP ma obawy w związku z prowadzeniem działalności w 2024*, <https://inwestycje.pl/biznes/96-msp-ma-obawy-w-zwiazku-z-prowadzeniem-dzialalnosci-w-2024/>

Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju w kwietniu 2024 r., Główny Urząd Statystyczny, nr 04/2024, Warszawa 2024 r., http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosc/5498/1/144/1/sytuacja_04_2024.pdf

Szymańska E.J., Żuchowski I., Kruszyński M., *Organizacja łańcuchów dostaw na wybranych rynkach produkcji roślinnej w Polsce*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2021.

Wyższe ceny energii napędzają wzrost cen usług i towarów, <https://www.se.com/pl/pl/about-us/newsroom/news/press-releases/wy%C5%BCsze-ceny-energii-nap%C4%99dzaj%C4%85-wzrost-cen-us%C5%82ug-i-towar%C3%B3w-6492345ab44145124700a858>

Zawody przyszłości, których będą uczyć w Polsce. Poznaj nowe stanowiska z perspektywą wysokich zarobków, <https://strefabiznesu.pl/zawody-przyszlosci-ktorych-beda-uczyc-w-polsce-poznaj-nowe-stanowiska-z-perspektywa-wysokich-zarobkow/ar/c10-15203382>

Zły czas dla firm rodzinnych. Blisko połowa nie widzi perspektyw rozwoju, <https://wiadomosci.spozywcze.pl/artykuly/9077/zy-czas-dla-firm-rodzinnych-blisko-poowa-nie-widzi-perspektyw-rozwoju/>

SPIS RYSUNKÓW, TABEL I WYKRESÓW

Tabela 1. Współczynnik obciążenia demograficznego w wybranych latach.....	10
Wykres 1. Udział firm rzemieślniczych w sektorze MŚP	4
Wykres 2. Przynależność do organizacji samorządu gospodarczego rzemiosła i innych organizacji przedsiębiorców (n=1000)	5
Wykres 3. Zainteresowanie praktyczną nauką zawodu w firmie w ciągu ostatnich trzech lat (n=1000)	6
Wykres 4. Przedmiot działań inwestycyjnych zrealizowanych w ostatnich trzech latach (firmy, które zrealizowały jakąkolwiek inwestycję).....	13
Wykres 5. Ocena siły konkurencji (n=788)	16
Wykres 6. Ocena trudności w znalezieniu na rynku pracownika o kwalifikacjach odpowiednich do potrzeb firmy	18
Wykres 7. Plany ubiegania się o wsparcie publiczne w najbliższej przyszłości.....	20
Wykres 8. Jak MŚP planują budżet na 2024 r.?.....	21
Wykres 9. Średnia wysokość podwyżki cen energii elektrycznej	22
Wykres 10. Odsetek firm rzemieślniczych, wykorzystujących w swojej działalności specjalistyczne narzędzia, urządzenia i maszyny, programy internetowe i aplikacje internetowe (n=1000)	24
Wykres 11. Dokument potwierdzający kwalifikacje właściciela w wykonywanym zawodzie (n=1175 – zawody wyuczone i wykonywane przez przedsiębiorców rzemieślników).....	26